

Наукові повідомлення

УДК 339.5(477):061.1

DOI: 10.26565/2076-1333-2020-29-04

Зоя Бойко

к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму
e-mail: zdor_zv@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0535-3641>

Університет митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна

Наталія Горожанкіна

к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму
e-mail: nataliagorozhankina@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2773-8630>

Університет митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна

Віталій Безуглий

к. пед. н., доцент кафедри географії
e-mail: vetalbezugly@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
просп. Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49000, Україна

ГЕОПРОСТОРОВА ОЦІНКА ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ

Проаналізовано теоретико-методологічні засади торговельно-економічного співробітництва та їх вплив на розвиток туризму і сфери послуг національних економік країн Європи. Доведено, що основними факторами впливу на сучасний стан торговельно-економічного співробітництва України з європейськими країнами виступають: перевага сировини і продуктів низького рівня переробки; призупинення виробництва в окупованих районах Східної України (Донецької та Луганської областей), погіршення умов залучення зовнішнього фінансування; нестабільна економічна та політична ситуація та виснаження міжнародних резервів. У статті простежено, які підстави є важливими для міжнародної торгівлі, зокрема поділ праці, забезпечення сприятливим кліматом, землями та робочою силою, забезпечення високим рівнем технологій. Представлені класифікаційні ознаки торговельно-економічних відносин: за динамікою, структурою, розміщенням, рівнями розвитку країн-партнерів та товарообміном. Виявлено фактори впливу на стан торговельно-економічного співробітництва і послуг національних економік досліджуваних країн. Проаналізовано провідних торговельних партнерів серед країн Європи для України, їх основний товаро-сировинний обмін.

Досліджено, що серед українського товарного експорту домінують чорні метали, електричні машини, жири та олії тваринного або рослинного походження, ядерне паливо, котли, машини, зернові культури, руди, шлаки і зола. Серед послуг переважають транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні, інформаційні, ділові послуги, послуги з ремонту та технічного обслуговування. В імпорті переважають мінеральне паливо, котли і устаткування для електроенергетики, продукція інших підприємств машинобудування, продукція хімічної промисловості тощо. Регіони України розподілено на групи за рівнем експорту товарів та послуг до країн Європи, за яким Херсонська та Чернівецька області мають найменші показники європейського експорту, до середнього рівня за експортом належать 16 областей України.

Ключові слова: торговельно-економічні відносини, експорт, імпорт, товари, послуги, зовнішня торгівля, Україна, країни Європи.

Зоя Бойко, Наталія Горожанкіна, Віталій Безуглий. ГЕОПРОСТРАНСТВЕННАЯ ОЦЕНКА ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕВРОПЫ

Проанализированы теоретико-методологические основы торгового-экономического сотрудничества и их влияние на развитие туризма и сферы обслуживания национальных экономик стран Европы. Охарактеризованы основные факторы влияния на современное состояние торгового-экономического сотрудничества Украины с европейскими странами, среди которых доминируют сырье и продукты низкого уровня переработки; приостановка производства в оккупированных районах Восточной Украины (Донецкой и Луганской областей), ухудшение условий привлечения внешнего финансирования; нестабильная экономическая и политическая ситуация, а также истощение международных резервов. В статье прослежены факторы базирования международной торговли, в том числе разделение труда, обеспечение благоприятным климатом, землями и рабочей силой, обеспечение высоким уровнем технологий. Представлены классификационные признаки торгового-экономических отношений: по динамике, структуре, размещению, уровню развития стран-партнеров за товарообменом. Приведены факторы влияния на состояние торгового-экономического сотрудничества и услуг национальных экономик исследуемых стран. Проанализированы ведущие торговые партнеры Европы для Украины, их основной товаро-сырьевой обмен.

Виявлено, що среди українського товарного експорту домінують чорні метали, електричні машини, жири і масла як тваринного, так і рослинного походження, ядерне паливо, котли, машини, зернові культури, руди, шлаки і зола. Среди послуг домінують транспортні послуги, послуги по переробці матеріальних ресурсів, послуги в сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні, делові послуги, послуги по ремонту і технічному обслуговуванню. В імпорте переважають мінеральне паливо, котли і обладнання для електроенергетики, продукція інших підприємств машинобудування, продукція хімічної промисловості і др. Регіони України були поділені на групи по рівню експорту товарів і послуг в країни Європи, в відповідності з чим Херсонська і Чернівецька області мають найменшими показателями європейського експорту, к середньому рівню по експорту належать 16 областей України.

Ключові слова: торгово-економічні відносини, експорт, імпорт, товари, послуги, зовнішня торгівля, Україна, країни Європи.

Zoya Boyko, Nataliya Horozhankina, Vitaly Bezugly. GEOSPATIAL ASSESSMENT OF TRADE AND ECONOMIC COOPERATION OF UKRAINE WITH THE COUNTRIES OF EUROPE

The theoretical and methodological foundations of trade and economic cooperation and their impact on the development of tourism and the service sector of the national economies of European countries are analyzed. The main factors of influence on the current state of trade and economic cooperation between Ukraine and European countries are characterized, including: the advantage of raw materials and products of a low level of processing; suspension of production in the occupied regions of Eastern Ukraine (Donetsk and Luhansk), deterioration of the conditions for attracting external financing; unstable economic and political situation, as well as depletion of international reserves. The article traces the factors of the basing of international trade, including the division of labor, provision of a favorable climate, land and labor force, provision of a high level of technology. The classification signs of trade and economic relations are presented: in terms of dynamics, structure, location, level of development of partner countries for trade. The factors of influence on the state of trade and economic cooperation and services of the national economies of the studied countries are given. The leading trade partners of Europe for Ukraine, their main commodity and raw materials exchange are analyzed.

It was revealed that ferrous metals, electric machines, fats and oils of both animal and vegetable origin, nuclear fuel, boilers, machines, grain crops, ores, slags and ash dominate among Ukrainian merchandise exports. Among the services dominated by transportation services, services for the processing of material resources, services in the field of telecommunications, computer and information, business services, repair and maintenance services. Imports are dominated by mineral fuel, boilers and equipment for the electric power industry, products of other engineering enterprises, chemical products, etc. The regions of Ukraine were divided into groups according to the level of exports of goods and services to European countries, according to which Kherson and Chernivtsi regions have the lowest indicators European exports, 16 regions of Ukraine belong to the average export level.

Keywords: trade and economic relations, export, import, goods, services, foreign trade, Ukraine, European countries.

Постановка проблеми. Дослідження торговельно-економічного співробітництва України з країнами Європи на сьогоднішній день є однією з найактуальніших тем. Країни Європи є дуже важливими партнерами для України. Але для повноцінного економічного співробітництва існує низька бар'єрів та перешкод, які пов'язані з несприятливою кон'юнктурою ключових для української держави ринків країн Європи, нестабільністю курсу національної валюти, нераціональною структурою вітчизняного експорту, в якому сировина та продукція з низьким рівнем обробки є домінуючою, низькою конкурентоспроможністю українських товарів та послуг для перенасиченого ринку країн Європи, для якого властива дуже висока конкуренція.

В Україні на сучасному етапі економічних перетворень важливого значення набувають цілеспрямовані зусилля держави щодо удосконалення нормативної бази, організаційного та іншого забезпечення експортної діяльності українських товарів та послуг.

Після здобуття Україною державної незалежності поступова інтеграція до загальноєвропейських структур і налагодження багатосторонньої кооперації з країнами Європи стали її головними геостратегічними пріоритетами. Європейська інтеграція є не лише визначальним чинником прискорення економічного розвитку країн ЄС, а й центром тяжіння геополітичних та економічних інтересів багатьох країн, у тому числі й України. Недарма у 2018 р. в Конституції України була закріплена незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. У сучасній економічній та географічній на-

уковій літературі дуже широко представлений аналіз проблем та перспектив зовнішньоекономічного співробітництва України з країнами Європейського Союзу, де ретельно розглядаються переваги та недоліки можливої інтеграції України до цього впливового Союзу. Ці аспекти широко розглядають в своїх працях такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як А. Філіпенко, В. Копійка, Т. Шинкаренко, Я. Жаліло, А. Мазаракі, Т. Мельник, Н. Іксарова, І. Артёмов, К. Любарцева, І. Ровенчак, Т. Сидорук, А. Соколовська, Т. Шемет, О. Шнирков та багато інших.

Я. Жаліло [2] стверджує, що економічна глобалізація надзвичайно гостро ставить питання щодо побудови нової парадигми підтримання цілісності національної економіки на тлі включення до світового економіко-правового простору. Розглядаючи особливості впливу зовнішніх чинників на економічну стратегію в Україні, доцільно знехтувати аспектами впливу різного роду безпосередніх чи опосередкованих вимог міжнародних фінансових організацій (МВФ та Світового банку), поради яких відігравали суттєву роль здебільшого на початкових етапах трансформації. Методологія стратегічного аналізу спонукає звертатися насамперед до об'єктивно обумовлених глобалізаційними тенденціями зовнішніх чинників, що прямо впливає на стан ключових показників національної економічної системи: обсягів зовнішньої торгівлі, сальдо торговельного балансу, міжнародні потоки капіталів тощо.

А. Мазаракі, Т. Мельник, Н. Іксарова та ін. [3] наголошують, що динамізм української економіки значною мірою визначається глобальними та регіональними економічними тенденціями, а також пріоритетами зовнішньоекономічної та інтеграційної

політики. Вони вважають за необхідне поглибити економічну співпрацю між Україною та ЄС у сфері навчально-освітніх, консалтингових та інших науко-містких послуг шляхом формування спільних науково-дослідних програм та популяризації взаємного інтелектуального потенціалу обох країн. А стратегічним пріоритетом поліпшення взаємодії України та ЄС є суттєве поглиблення рівня інтегрованості ринків послуг обох держав на основі дерегулювання та підвищення ролі приватного капіталу. Це відповідає як основним завданням оптимізації економічного співробітництва між Україною та ЄС, так і тенденціям розвитку світового ринку послуг в умовах європейської інтеграції

І. Артьомов [1] розкриває місце і роль прикордонної співпраці регіонів України із сусідніми країнами. Він вважає, що саме в умовах прямого контакту прикордонних територій вдосконалюються форми трансграничного співробітництва, напрацьовуються складові нового механізму взаємовідносин України з членами надпотужного економічно-політичного блоку, яким став Євросоюз. Поглиблення і вдосконалення трансграничного співробітництва дозволить активізувати господарську діяльність, особливо на периферійних територіях, підвищити конкурентоспроможність за рахунок об'єднання природно-ресурсного потенціалу сусідніх з Україною територій країн-членів Євросоюзу.

Л. Побоченко і К. Любарцева [5] аналізують сучасний стан та тенденції розвитку торговельно-економічного співробітництва України саме з країнами Європейського Союзу в сучасних умовах розвитку світогосподарських процесів. І доходять висновку, що основними формами економічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом є торгівля товарами та послугами, а також інвестиційна діяльність. За ними політика лібералізації зовнішньоторговельного режиму України має забезпечити: нарощування експорту в ЄС ліквідної української продукції і за рахунок цього нарощування імпорту інвестиційно промислово-виробничих товарів, необхідних для переобладнання виробництва; загальну тенденцію вирівнювання сальдо в торгівлі споживчими товарами з метою забезпечення за рахунок цього компенсації витрат на закупівлю енергоносіїв; відповідність ступеня лібералізації режиму імпорту рівню фінансової допомоги, яку отримує Україна за умов виконання зобов'язань щодо зазначеної лібералізації.

І. Ліщук та І. Ровенчак [4] вважають, що на сьогоднішній провідним фактором економічного співтовариства між Україною та Європейською спільнотою є торгівля, інвестиційна діяльність та технічна допомога. Однак саме торгівлі належить провідне місце у загальній системі економічних взаємодій. Євроінтеграція для України є способом модернізації економіки, залучення інвестицій, запозичення нових технологій та досвіду і найголовніше – освоєння нових ринків та створення робочих місць. Вільна торгівля з країнами Європейського Союзу дає змогу рівноправно конкурувати та нарощувати обсяги експорту, збільшити коло потенційних споживачів вітчизняної продукції. І в свою чергу для України зовнішньоек-

номічні зв'язки із ЄС допоможуть спростити процес залучення нових технологій, які запроваджені у Європі, також доступнішою стане високоякісна імпортна техніка тощо.

Суспільно-географічні дослідження теоретичних засад і практичних кроків щодо поглиблення зовнішньоекономічного співробітництва України з усіма країнами Європи не набуло настільки широкого розгляду, тому виступає важливим і актуальним напрямом сучасного географічно-країнознавчого дослідження.

Мета дослідження. Україна прагне стати важливим гравцем на торговельно-економічному просторі Європи. Тому основною метою дослідження виступає геопросторовий аналіз торговельно-економічного співробітництва України з країнами Європи через детальне дослідження динаміки і структури експорту та імпорту товарів та послуг за період 2014-18 роки.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі в Україні панує експортно-орієнтована модель розвитку економіки, в якій значна роль експорту полягає в тому, щоб цей засіб сприяв економічному зростанню та активізації, для подолання відставання від економічно розвинених країн. У структурі українського експорту переважає сировина і продукти низького рівня переробки. У зв'язку з цим, це стає загрозливою перешкодою розвитку експортного потенціалу України. При вирішенні цієї проблеми, завдяки посиленню глобалізації світового господарства, відбуватиметься сприятливий вплив на динаміку розвитку економіки України. Українська товарна структура експортно-імпортних відносин свідчить, що в товарній структурі українського експорту до країн Європи все більшого значення мають мінеральні продукти та продукція агропромислового комплексу.

Динаміка українського експорту промислової продукції свідчить про те, що окремі позиції суперечать світовим тенденціям. Так, в українському експорті зростає частка неблагородних металів (на 29,7% до 13,9 млрд. дол.) [9], а в європейському напрямку вона навпаки має тенденцію до спаду динаміки.

Товарна структура експорту України сформувалася історично. В зв'язку з тим, що держава намагається подолати структурні диспропорції економіки, аналіз співвідношення між експортом та імпортом продукції вказує, що майже за кожною товарною позицією переважає імпорт товарів (26 429 352 млн дол.), на експорт припадає 18741281 млн дол., що відбивається негативно на економіці країни.

Таким чином доцільним буде простежити структуру динаміки експорту та імпорту товарів та послуг за 2014-18 роки (табл. 1).

Аналіз статистичних даних Державної служби статистики України щодо експорту товарів і послуг відбувався по 43 країнам Європи. Було розраховано зовнішньоекономічні статистичні показники: на сайті [7] показники експорту-імпорту товарів розташовані окремо від показників експорту-імпорту послуг, тому показники товарів та послуг були проаналізовані окремо за експортом та імпортом за 2014-18

роки, згодом кожну країну Європи було додано за цими показниками, внаслідок цього підрахунку вдалося отримати загальну суму окремо за кожен рік

експорту та імпорту товарів та послуг. Але існували й такі випадки, коли статистичні дані були відсутні.

Таблиця 1

Динаміка експорту-імпорту товарів та послуг між Україною та країнами Європи [7]

Рік	Експорт, млн дол.		Імпорт, млн дол.	
	Товари	Послуги	Товари	Послуги
2014	15 020 195	9 579 288	32 616 149	4 168 260,2
2015	19 045 491	10 620 789	32 151 737	4 950 529
2016	29 238 712,5	8 103 122	39 078 684	4 101 753
2017	19 457 920,6	6 642 161	26 628 603	3 510 201
2018	18 741 281,9	6 724 659	26 429 352	3 001 906

У розрахунку географічної структури та динаміки експорту-імпорту товарів та послуг між Україною та країнами Європи за 2014-18 роки кожна країна Європи була розрахована щодо загальної суми, потім додавалися всі показники експорту та імпорту товарів та послуг за кожний рік за формулою (1).

$$\Sigma = A1 + A2 + A3 + A4 + A5 + A6 + A7 + A8 + A9 + A10 + A11 + A12 + A13 + A14 + A15 + A16 + A17 + A18 + A19 + A20 + A21 + A22 + A23 + A24 + A25 + A26 + A27 + A28 + A29 + A30 + A31 + A32 + A33 + A34 + A35 + A36 + A37 + A38 + A39 + A40 + A41 + A42 + A43 \quad (1)$$

де Σ — сума експорту-імпорту товарів та послуг за окремий рік;

A — показник експорту-імпорту товарів та послуг між Україною та країнами Європи.

Відбувалося значне підвищення як в експорті, так і в імпорті товарів і воно простежувалося аж до 2014 р. Починаючи з 2014 р. різке падіння експорту та імпорту товарів було пов'язане із призупиненням виробництва в окупованих територіях Східної України (Донецької та Луганської областей), а також через негативний вплив нестабільної економічної та політичної ситуації, внаслідок чого були зруйновані та пошкоджені об'єкти інфраструктури, що значно вплинуло загалом на економічний стан країни, адже ці області є дуже насиченими на різні мінеральні ресурси, мали значний промисловий потенціал. У Донецькій та Луганській областях у результаті бойових дій знищено понад 40 % колись потужних промислових підприємств. У дуже важке становище потрапила вугільна галузь [8]. За експортом та імпортом послуг у 2015-18 рр. спостерігається повільне падіння показників, а в імпорті товарів з 2015 р. помітна стабільність, у той же час в експорті товарів та імпорті послуг намітився деякий повільний спад.

Таким чином нині Україна має дуже складне положення, адже економіка потребує розвитку, а тому потрібне подальше посилення економічної співпраці з більшим колом країн світу. Реалізація політики зовнішньої торгівлі повинна стати важливим чинником структурної зміни національної економіки України.

Для сприятливого розвитку українського експорту необхідно:

– збільшити конкурентоспроможність української продукції за допомогою активізації структурного

реформування економіки, у ході залучення експортно-орієнтованого сектора;

– реалізовувати українську продукцію з високим рівнем доданої вартості;

– вирішити проблему закупівельних та імпорتنих цін на продукцію аграрного сектора;

– зменшення експортного потенціалу сировинно-орієнтованих галузей, що зробить неможливим домінування сировинно-орієнтованої моделі експортного розвитку України.

Внутрішні ризики розвитку економіки України переважно пов'язані з:

– військовими діями на Донбасі, що веде до скорочення виробництва у регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування та зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури;

– виснаженням міжнародних резервів, що ускладнює використання Національним банком України валют в якості інструментів стримування зростання попиту на іноземну валюту [10].

Проаналізувавши сучасний стан експорту України, слід зазначити, що українська продукція на ринку країн Європи посідає не кращі позиції, у зв'язку з тим, що спрямована сировина на експорт із зростаючим попитом, а це призводить до втрати прибутків і погіршення умов торгівлі. Також Україна має великий аграрний сектор, перспектива якого на відмінну від інших країн, ще не вичерпана, його продукція вважається конкурентоспроможною. Одним із важливих недоліків стало ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Іноземні фірми, які приходять на український ринок, закуповують агропродукцію за низькими регіональними цінами.

Покращення в майбутньому експортного потенціалу буде досягнуто у тому випадку, якщо національне виробництво буде переорієнтоване на випуск саме конкурентоспроможних товарів. Тобто експортний розвиток України є головним потенційним ресурсом підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, основою якої є економічна база країни [11].

Охарактеризуємо елементи регіональної системи та відзначимо подібні групи областей України за статистичними показниками, які є схожими між со-

бою за рівнем зовнішньоекономічної діяльності з країнами Європи.

Для детального розгляду областей України необхідно застосувати емпіричний вид дослідження, який допоможе проаналізувати та порівняти показники експорту областей. Так, О. Топчів [6] зазначає, що найважливішими видами емпіричних досліджень є спостереження, вимірювання та експеримент, за допомогою яких отримують первинну наукову інформацію про досліджуваний об'єкт. Головними напрямками емпіричних досліджень виступають порівняльний аналіз досліджуваних об'єктів, їх групування, систематика, класифікація. Систематизацію звичайно здійснюють методами групувань досліджуваних об'єктів чи поділом (подрібненням) вихідної множини об'єктів.

Таким чином доцільним методом для застосування у цьому дослідженні областей є групування, яке допоможе поділити дані показники на відповідні рівні. Показники, що досліджуються, за групами ек-

спорту мають наступні рівні: низький (до 0,99 %), середній (1-4,99 %), високий (5-7,99 %) і значний (понад 8 %) (табл. 2).

За вищезазначеними показниками Херсонська та Чернівецька області є *найменшими*, що беруть участь у зовнішньоекономічних зв'язках з Європою. Так, у Херсонській області найбільш розвинуте сільське господарство, яке належить до провідних сфер регіональної економіки, адже область забезпечена значною кількістю орних земель (перше місце серед областей України), завдяки цьому розвивається експортний потенціал. Але існують й певні негативні аспекти, які перешкоджають виходу товарів цієї сфери на європейські ринки, що пов'язано із слабкою потужністю переробки аграрної продукції та спричиняє примусове орієнтування на зовнішні ринки продукції сировинного спрямування та підпорядкованість політичним ризиковим явищам, а також нестабільність цін на європейських ринках.

Таблиця 2

Групування областей України за показниками експорту до країн Європи, станом на 2018 р. [7]

Рівні експорту товарів	Області України	Частка експорту областей до країн Європи, у %	Експорт областей до країн Європи, у млн дол.
Низький (до 0,99%)	Херсонська	0,591944	102 594,6
	Чернівецька	0,586135	101 587,9
Середній (1-4,99%)	Кіровоградська	1,082118	187 550,7
	Київська	4,916957	852 197,8
	Одеська	4,759509	824 909,2
	Полтавська	4,539336	786 749,1
	Луганська	2,241117	388 426,2
	Тернопільська	1,798927	311 786,6
	Волинська	3,393425	588 142
	Рівненська	1,616287	280 131,8
	Сумська	2,11989	367 415,3
	Чернігівська	1,285447	222 791,2
	Черкаська	1,607021	278 525,9
	Івано-Франківська	2,482209	430 211,8
	Житомирська	2,300037	398 638,1
	Хмельницька	1,262692	218 847,4
Високий (5-7,99%)	Вінницька	2,569241	445 296
	Харківська	3,823607	662 700,4
	Запорізька	7,96833	1 381 056
	Миколаївська	6,144862	1 065 016
Значний (понад 8%)	Закарпатська	7,594278	1 316 226
	Львівська	7,947576	1 377 459
	Донецька	13,87429	2 404 666
	Дніпропетровська	13,49476	2 338 887
	Загальна сума	100 %	17 331 812

Аналіз експорту з Чернівецької області свідчить, що серед товарів переважає деревина та вироби з деревини, що вважається недостатнім для випереження серед інших областей України.

Низький рівень експорту з Херсонської та Чернівецької областей спричиняє також несприятлива економічна ситуація в Україні, низький попит на товари та послуги, значна конкуренція та недостатня

кількість виробничих потужностей.

До *середнього рівня* за експортом належать 16 областей країни (табл. 2). Кожна область має основну експортноорієнтовану продукцію, яка користується певним попитом в країнах Європи. Наприклад, Кіровоградська область постачає до країн Європи олію та рослинні жири, продукти тваринного походження; Вінницька – продукти рослинного похо-

дження та різні готові харчові продукти; Харківська – машини, обладнання та механізми, електротехнічне устаткування; Київська – вироби з паперової маси, з каучуку та гуми; Івано-Франківська – продукцію харчової промисловості, механічні та електричні машини; Одеська – жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури; Полтавська – продукти гірничо-збагачувального комбінату та продукти харчування; Луганська – чорні метали та вироби з паперу та картону; Тернопільська – електроустаткування та меблі; Волинська – механічні пристрої та електричне обладнання; Рівненська – продукцію хімічної та пов'язаних з нею промислових підприємств; Сумська – механічне обладнання та готові харчові продукти; Чернігівська – продукти харчової та тютюнової промисловості; Черкаська – продукти рослинного походження та готові харчові вироби; Житомирська – деревину і вироби з неї, продукти рослинного походження; Хмельницька – електричні машини та насіння, плоди олійних рослин.

До високого рівня за експортом належить 4 області України – Запорізька, Миколаївська, Закарпатська та Львівська.

Запорізька область має великий науково-технічний і виробничий потенціал, є потужним виробником якісної та надійної високотехнологічної продукції, яка є основним та провідним напрямком щодо постачання на європейські ринки.

Особливістю Миколаївської області є її різноміснє господарство, якому властиве індустріально-аграрне спрямування. В області сформовані потужні багатопрофільна промисловість, портове господарство, виробнича, наукова та соціальна інфраструктура, розвинений агропромисловий комплекс та розгалужена транспортна мережа. В структурі експорту товарів переважають зернові культури, глинозем, вироби машинобудування, насіння і плоди олійних рослин та готові харчові продукти.

Головними експортними товарами Закарпатської області є машини, обладнання та механізми, текстильні матеріали та вироби, деревина і вироби з неї. Завдяки вигідному географічному положенню області (сусідить із 4 європейськими країнами – Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією), тут активно розвиваються торговельно-економічні відносини з сусідніми європейськими країнами.

Провідними за експортною структурою у Львівській області є товари, електричні машини, жири та олії, меблі, деревина і вироби з деревини, зернові культури. Серед пріоритетних товарів виступають деревина і вироби з неї, електротехнічне обладнання, машини та механізми, текстильні матеріали і вироби.

До значного рівня за експортом належать дві області України (табл. 2) – Дніпропетровська та Донецька.

У Дніпропетровській області в товарній структурі експорту переважають недорогочінні метали – чорні метали та вироби з них, алюміній, мідь, нікель, олово, свинець, цинк, мінеральні продукти (руди, природний газ, сіль та сірка), машинобудівна продукція (машини, електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту), агропродукція – вироби тва-

ринного походження і продукти рослинного походження. Донецька область входить до групи значних за рівнем експорту областей, навіть у той час, коли на її території відбуваються воєнні дії. Найбільше з Донеччини експортують чорних металів, машинобудівної та харчової продукції. Однак, із 2014 р. кількість експорту значно зменшилася.

Проблеми, які заважають розвитку експорту, потребують здійснення організаційно-економічних, управлінських і техніко-технологічних заходів, завдяки чому на зовнішньому ринку значне зросте рівень конкурентоспроможності.

Безумовно зовнішньоторговельні відносини відіграють провідну роль у співробітництві між Україною та країнами Європи, забезпечують зростання української економіки. Внаслідок співробітництва України з країнами Європи, країна має можливість підвищувати обсяги експорту промислових виробництв і розробляти стратегію розвитку торговельного ринку. Тому доцільним є геопросторовий аналіз зовнішньоторговельних відносин України з країнами Європи.

При аналізі сучасного стану товарообігу були проаналізовані наступні показники:

1) обсяги двосторонньої торгівлі товарами та послугами (у млн дол.);

2) структура імпорту товарів та послуг з країн Європи до України;

3) структура експорту товарів та послуг з України до Європи.

За сучасними даними (станом на 2018 р.) експорту-імпорту товарів та послуг України з країнами Європи, можемо виділити ТОП-10 країн за постачанням імпорту: Росія, ФРН, Польща, Білорусь, Італія, Франція, Швейцарія, Угорщина, Велика Британія, Чехія (табл. 3).

Росія як за експортом, так і за імпортом посідає провідні позиції, навіть у той момент, коли між Україною та Росією панує агресивна політика, пояснюється це тим, що зазвичай країни-сусіди є потужними торговельними партнерами ще за часів колишнього СРСР. Історично економіка країн так сформувалася, що товари та послуги з однієї країни спрямовувалися для виробництва товарів та послуг до іншої країни, а також навпаки, адже так склався ринок співпраці з різноманітними підприємствами. Звичайно нині відомо, що Україна вже кілька років забороняє постачання певної продукції з Росії, що в цілому негативно впливає на товарообіг. Також патріотичне населення України відмовляється купувати деякі товари з Росії, в наслідок чого вони перестають користатися попитом, а згодом і постачатися.

Важливими за обсягом йдуть транспортні послуги, у зв'язку з тим, що Україна є транзитною державою, через неї пролягає велика кількість транспортних коридорів із значними вантажопотоками, зокрема нафтогазові від Митного союзу до ЄС; далі за обсягами йдуть послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги, що пов'язані з фінансовою діяльністю та послуги, які пов'язані з подорожами.

Таблиця 3

Обсяги експортно-імпортного обміну України товарами та послугами з країнами Європи, за 2018 р. [7]

№	Країна	Експорт, тис. дол.		Імпорт, тис. дол.	
		товарів	послуг	товарів	послуг
1	2	3	4	5	6
1	Австрія	361 323,9	137 379,4	465 091,3	108 307,4
2	Албанія	25 829,6	0	3780,8	0
3	Андорра	0	0	0	0
4	Бельгія	251 541,9	59 272,6	450 193,7	66 705,7
5	Білорусь	903 197,5	81 920,4	2 777 793,6	75 514,1
6	Болгарія	418 193,3	26 871,9	172 873,8	20 152,6
7	Боснія і Герцеговина	9235,4	0	10 776,0	0
8	Ватикан	0	0	0	0
9	Велика Британія	317 792,1	453 057,0	709 262,8	544 426,2
10	Греція	159 123,2	27 268,6	233 560,4	20 445,0
11	Данія	155 453,9	97 333,7	184 203,0	35 587,3
12	Естонія	98 048,2	143 734,0	66 632,2	43 296,6
13	Ірландія	45 483,9	33 343,8	84 712,5	72 938,5
14	Ісландія	639,9	1610,4	64 253,9	1304,2
15	Іспанія	1 004 547,4	44 575,4	500 939,5	24 645,6
16	Італія	1 929 575,6	118 766,2	1 358 227,8	30 568,6
17	Латвія	138 155,3	70 596,9	112 462,2	43 004,4
18	Литва	258 222,5	33 264,8	492 528,0	15 593,4
19	Ліхтенштейн	109,6	296,1	510,1	1819,0
20	Люксембург	5087,0	7344,6	61 475,9	5883,7
21	Мальта	7746,0	94 439,8	11 479,2	84 879,2
22	Молдова	481 145,4	75 141,2	47 623,2	181 303,2
23	Монако	0	382,6	0	1480,3
24	Нідерланди	995 322,6	138 392,5	546 847,8	104 729,5
25	ФРН	1 423 735,2	479 804,3	4 318 445,9	332 546,0
26	Норвегія	15 337,8	21 069,5	163 003,2	19 255,6
27	Північна Македонія	25 912,5	461,0	11 714,2	381,4
28	Польща	2 200 010,1	224 109,2	2 693 326,6	134 344,7
29	Португалія	228 126,0	4353,5	50 561,6	10 947,8
30	Росія	3 592 917,9	4353,5	5 149 313,5	497 535,1
31	Румунія	716 981,4	56 515,5	380 744,6	8046,3
32	Сан-Марино	0	0	0	0
33	Сербія	156 132,5	12 199,0	106 506,9	1170,5
34	Словаччина	471 362,6	12 199,0	434 865,6	108 907,2
35	Словенія	16 758,2	15 305,5	137 288,0	5221,9
36	Угорщина	1 053 084,2	112 850,2	801 992,9	50 971,5
37	Фінляндія	62 355,7	18 934,1	216 840,6	21 681,9
38	Франція	453 674,3	116 976,7	1 530 515,3	90 666,2
39	Хорватія	39 065,9	1680,1	29 660,9	4257,1
40	Чехія	560 756,1	56 357,1	654 830,9	54 049,0
41	Чорногорія	4670,2	1815,8	2710,9	4685,0
42	Швейцарія	105 916,3	667 275,5	983 811,7	198 841,8
43	Швеція	71 275,4	121 042,6	419 000,6	48 191,2

Нині Німеччина є однією з найважливіших європейських торговельних партнерів України, особливо за імпортом товарів та послуг. Її геополітична та економічна роль має велике значення для України, в першу чергу вона визначається стабільним фінансовим положенням, а також завдяки високим темпам економічного зростання. Не менш важливим є те, що Німеччина зберігає інтерес до економічної співпраці з Україною не зважаючи на складну ситуацію в українській економіці.

Україна імпортує з Німеччини за обсягами найбільше ядерних реакторів, котлів, машин, значну кількість мінерального палива, нафти і продуктів її перегонки, різні засоби наземного транспорту (окрім залізничного), фармацевтичну продукцію, пластмаси і полімерні матеріали.

Серед послуг Німеччина забезпечує Україну транспортними перевезеннями, державними та урядовими послугами, послугами у сфері телекомунікації, комп'ютерними та інформаційними послугами,

діловим послугами та послугами з ремонту та технічного обслуговування.

Традиційним і корисним партнером для України є *Польща*, відносини з якою базуються на історичному підґрунті та мають певну перспективу для розвитку. Значна кількість польських товарів імпортується до України, зокрема мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, пластмаси, полімерні матеріали, електричні машини, котли, машини, засоби наземного транспорту. Серед імпортованих послуг особливо виділяються транспортні послуги, послуги зі страхування, ділові послуги, послуги, що пов'язані з подорожами, а також послуги у сфері телекомунікації та комп'ютерних технологій.

Також важливим торговельним партнером для України є *Білорусь*, серед імпорту товарів з неї перші місця посідають мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, деякі засоби наземного транспорту, добрива, ядерне паливо, котли, машини, каучук і гума. За імпортом послуг налічуються транспортні послуги, що пов'язані з подорожами, послуги з ремонту та технічного обслуговування, ділові послуги, послуги у сфері телекомунікації, а також комп'ютерні та інформаційні послуги.

Франція є одним із ключових партнерів України у західноєвропейському регіоні. Серед основних товарів, які Франція експортує до України, належать мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, різноманітна хімічна продукція, засоби наземного транспорту, відомі фармацевтичні виробни, ядерне паливо, котли, машини тощо. Структура імпорту зовнішньої торгівлі послугами України з Францією має наступну особливість: за обсягами найбільше ділових послуг, роялті та інших послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності, послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних технологій, транспортних послуг, а також послуг, пов'язаних із фінансовою діяльністю.

Італія є давнім важливим торговельним партнером України. Ця країна постійно надає великого значення розвитку економічної складової двостороннього торговельного співробітництва, її економіка є найпотужнішою у Південній Європі. Україна імпортує з Італії такі товари, як котли, машини, мінеральне паливо, нафту і продукти її перегонки, фармацевтична продукція, пластмаси, полімерні матеріали, а також електричні машини. Серед імпорту послуг переважають послуги, що пов'язані з подорожами, туризмом, ділові послуги, транспортні послуги, послуги зі страхування, послуги з ремонту та технічного обслуговування тощо.

Серед важливих торговельних партнерів України слід зазначити *Швейцарію*, *Угорщину*, *Велику Британію* та *Чехію*, що значно відзначаються у торговельному співробітництві з Україною. За імпортом (у тис. дол.) переважають такі товари, як мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, котли, машини, електричні машини, фармацевтична продукція, деякі засоби наземного транспорту. За імпортом послуг відзначаються транспортні послуги, ділові послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги, що пов'язані з подорожами, роялті тощо.

Також слід розглянути країни Європи, які є важливими споживачами українського експорту товарів та послуг (рис. 1, 2). До них належать Росія, Польща, Італія, Німеччина, Угорщина, Іспанія, Нідерланди, Білорусь, Румунія, Чехія (тощо).

Провідною країною за обсягами українського експорту товарів і послуг є *Польща*. Серед товарів, які надходять з України переважають чорні метали, електричні машини, руди, шлаки і зола, деревина і вироби з деревини, різні засоби наземного транспорту. В експорті послуг переважають послуги з переробки матеріальних ресурсів, транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, а також ділові послуги.

Традиційним та впливовим торговельним партнером України є *Італія*, яка за необхідністю має потребу імпортувати в свою країну такі товари як чорні метали, зернові культури, жири та олію тваринного або рослинного походження, сіль, сірку, каміння, залишки і відходи харчової промисловості. За експортом послуг відзначаються транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, ділові послуги та послуги зі страхування.

До *Німеччини* Україна постачає такі товари як чорні метали, електричні машини, руди, шлаки і зола, деревина і вироби з деревини, меблі тощо. Структура експорту зовнішньої торгівлі послугами з України до Німеччини має наступний вигляд: найбільше експортується послуг з переробки матеріальних ресурсів, різні транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові послуги тощо.

Важливим торговельним партнером України виступає *Угорщина*. Ця країна за власним економічним та геополітичним значенням, показниками товарообігу висвітлює для України велику зацікавленість у торговельно-економічній співпраці. Угорщині завжди було цікаве поглиблене співробітництво з Україною, так як остання є найближчим сусідом Угорщини, що є привабливим для зовнішньо-торговельного партнерства. Тому країни зацікавлені у розвитку багатостороннього співробітництва. Наймасовішими в українському експорті до Угорщини виступають такі товари, як електричні машини, мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, чорні метали, деревина і вироби з неї, ядерне паливо, котли, машини, в експорті послуг переважають послуги з переробки матеріальних ресурсів, транспортні послуги, ділові послуги, різні туристичні послуги тощо.

Серед наступних країн із значним обсягом експорту товарів з України (Іспанія, Нідерланди, Білорусь, Румунія, Чехія, що включені до ТОП-10 країн Європи за співпрацею), слід перерахувати основні експортні товари – чорні метали, залишки і відходи харчової промисловості, жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури, деревина і вироби з неї. За експортом послуг переважають транспортні послуги, послуги з ремонту та технічного обслуговування, ділові послуги, послуги, що пов'язані з подорожами, а також послуги у сфері телекомунікації, комп'ютеризації тощо.

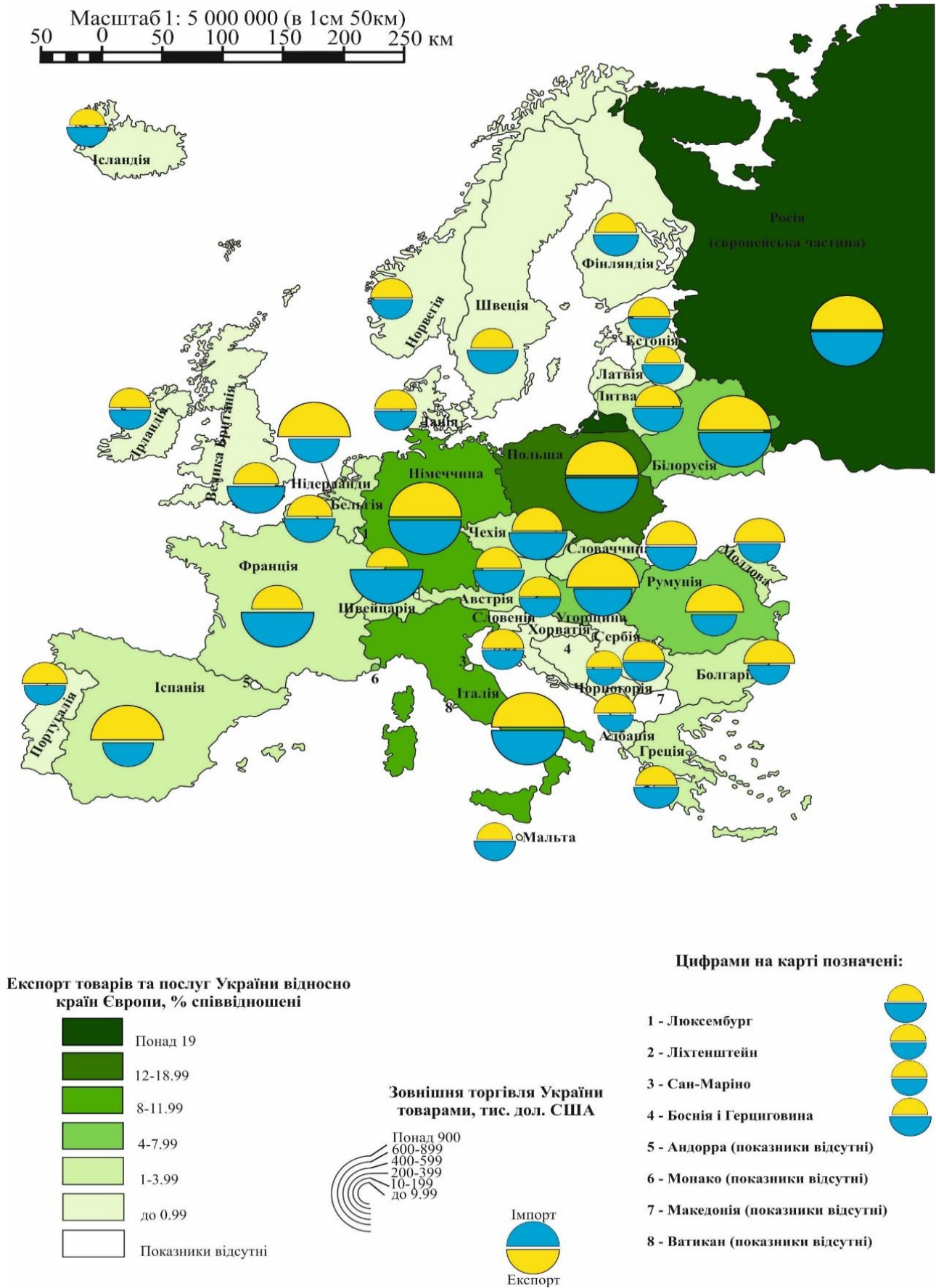
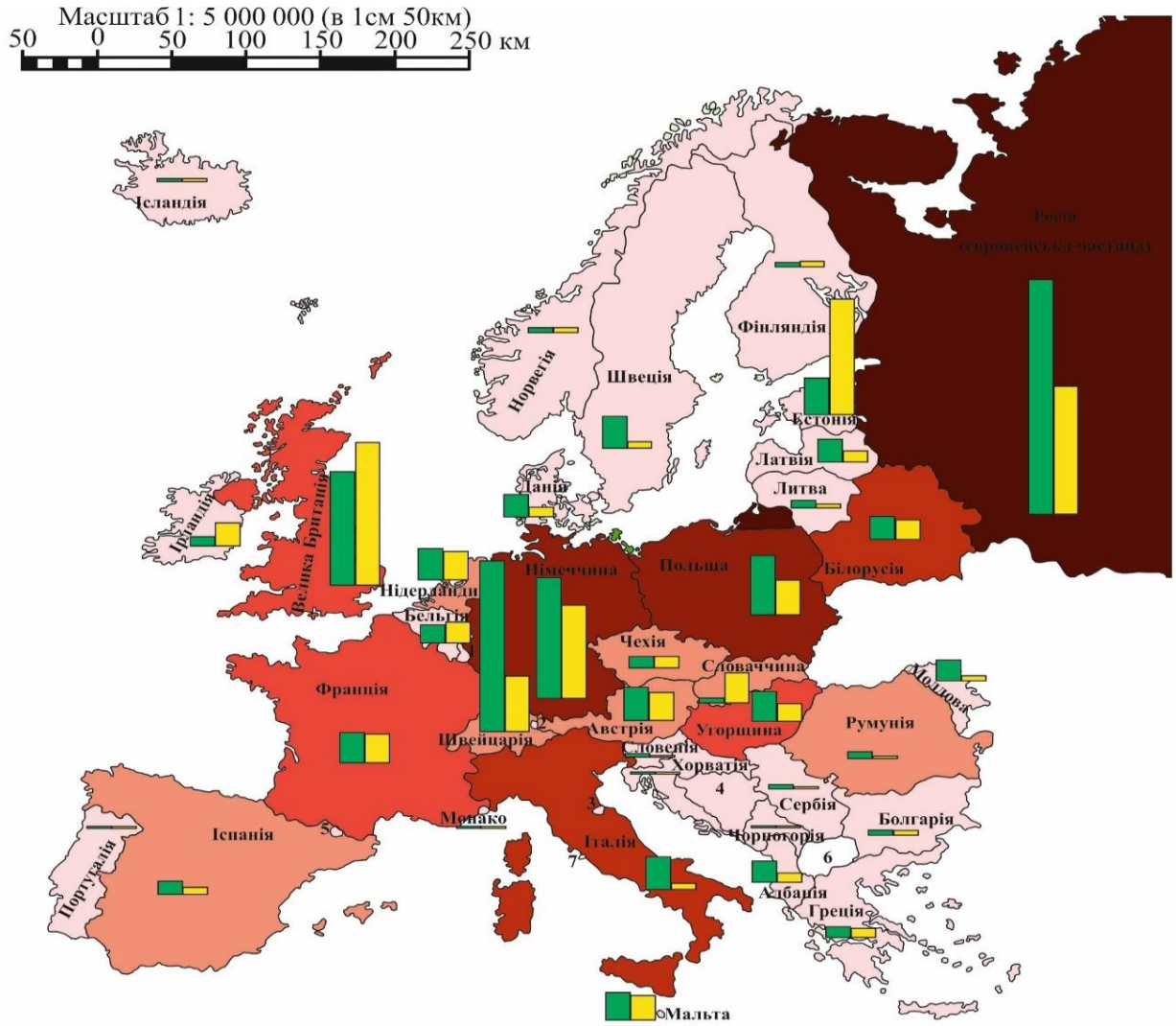

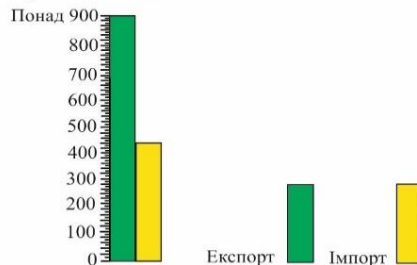
Рис. 1. Торговельно-економічні відносини за обсягом товарів між Україною та країнами Європи, на 2018 р.

Зовнішньоторговельний обіг товарів та послуг країн Європи відносно України, млн.дол.США

Зовнішня торгівля України послугами, тис. дол. США

Цифрами на карті позначені:

- 1 - Люксембург
- 2 - Ліхтенштейн
- 3 - Сан-Марино
- 4 - Боснія і Герцеговина
- 5 - Андорра (показники відсутні)
- 6 - Македонія (показники відсутні)
- 7 - Ватикан (показники відсутні)

Рис. 2. Торговельно-економічні відносини за обсягом послуг між Україною та країнами Європи, на 2018 р.

Слід зазначити, що серед країн Європи наявні й такі, з якими експортно-імпортні відносини України відсутні взагалі. До таких належать Андорра, Ватикан і Сан-Марино. Доцільним буде розглянути причини та підстави відсутності такої співпраці. Так, Сан-Марино є анклавом в Італії, а Ватикан – анклавом у Римі в Італії. Ватикан – це місто-держава, в

якій нічого не виробляється на експорт, а лише імпортується, зазвичай з Італії. У Ватикані відсутні підприємства, будь-яке промислове виробництво. Таким чином, якщо держава є «карликом» і затиснута між двома потужними сусідами, то зазвичай вона перетворюється на буферну державу, наприклад як Андорра між Францією та Іспанією.

Висновки. Найважливішими для міжнародної торгівлі є: поділ праці, забезпечення сприятливим кліматом, землями та робочою силою, забезпечення високим рівнем технології. Серед основних класифікаційних ознак торговельно-економічних відносин визначено: динаміку, структуру, розміщення і рівні розвитку країн-партнерів та товарообмін. Основними факторами впливу на стан торговельно-економічного співробітництва виступають: 1) перевага сировини і продуктів низького рівня переробки; 2) призупинення виробництва на окупованих територіях Східної України (Донецької та Луганської областей), погіршення умов залучення зовнішнього фінансування; 3) нестабільна економічна та політична ситуація; 4) виснаження міжнародних фінансових та ресурсних резервів.

Проведено порівняльну характеристику зовнішньоторговельних партнерів України серед країн Європи. За даними обсягу експорту-імпорту товарів та послуг України з країнами Європи відзначено 10 провідних країн за постачанням імпорту, зокрема Росія, ФРН, Польща, Білорусь, Італія, Франція, Швейцарія, Угорщина, Велика Британія, Чехія. За постачанням експортних товарів та послуг з України лідируючі позиції посідають Росія, Польща, Італія, ФРН, Угорщина, Іспанія, Нідерланди, Білорусь, Румунія, Чехія. Ще з часів СРСР найзначущою країною за обсягами експортних поставок товарів та послуг з України є Росія. Охарактеризовані провідні торговельні партнери Європи для України, а саме відзначено види товарів і послуг, якими обмінюються держави. Відзначено, що найбільше Україна експортує до країн Європи чорних металів, електричних машин, жирів та олію тваринного або рослинного походжен-

ня, ядерного палива, котлів, машин, зернових культур, руд, шлаків і золи. Серед послуг переважають транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні, ділові послуги, послуги з ремонту та технічного обслуговування тощо. В імпорті переважають мінеральне паливо, ядерні реактори, котли і устаткування для електроенергетики, продукція різних підприємств машинобудування, хімічна продукція тощо. Серед імпортних послуг переважають: транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги зі страхування, послуги, що пов'язані з подорожами та послуги з ремонту та технічного обслуговування тощо.

Регіони України поділено на 4 групи за рівнем експорту товарів та послуг до країн Європи. Згідно з цим, Херсонська та Чернівецька області є найменш залученими до зовнішньоекономічної співпраці; до середнього рівня залучення належать 16 областей (Кіровоградська, Вінницька, Харківська, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Луганська, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Сумська, Чернігівська, Черкаська, Житомирська, Хмельницька). До високого рівня залучення належить 4 області України – Запорізька, Миколаївська, Закарпатська та Львівська, до значного рівня – усього 2 області (Дніпропетровська та Донецька).

Розуміння рівня та факторів територіальної диференціації експортно-імпортних відносин регіонів України з країнами Європи може бути інформаційною основою в процесі регіональної політики, спрямованої на поліпшення зовнішньоекономічної співпраці з європейськими країнами.

Список використаних джерел:

1. Артёмов И.В. Транскордонное сотрудничество в евроинтеграционной стратегии Украины: [монография] – Ужгород: Лира, 2009. – 520 с.
2. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
3. Зовнішня торгівля України: XXI століття: монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Н.О. Іксарова та ін. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 600 с.
4. Лещук І., Ровенчак І. Географія зовнішньоекономічних зв'язків України та країнами Європейського Союзу // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія, 2018, № 1. – С. 45-51.
5. Побоченко Л., Любарцева К. Аналіз торговельно-економічної співпраці України з країнами Європейського Союзу // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм, 2013, №1 (том 1). – С. 37-45.
6. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: навч. посіб. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.org/uk>
8. Конфедерація вільних профспілок України. URL: <http://kvpu.org.ua>
9. Метал України и мира. URL: <http://ukrmet.dp.ua>
10. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. Державна підтримка українського експорту. URL: <http://ukrexport.gov.ua>
11. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua>

References:

1. Artiymov, I.V. (2009). Transkordonne spivrobitnytstvo v yevrointehratsiyniy stratehiyi Ukrainy [Cross-border cooperation in Ukraine's European integration strategy]. Uzhhorod: Lira, 520 [in Ukrainian].
2. Zhalilo, YA. A. (2009). Teoriya ta praktyka formuvannya efektyvnoyi ekonomichnoyi stratehiyi derzhavy [Theory and practice of forming of effective economic strategy of the state]. K.: NISD, 336 [in Ukrainian].
3. Mazaraki, A.A., Melnyk, T.M., & Iksarova, N.O. (2016). Zovnishnya torhivlya Ukrayiny: XXI stolittya: monohrafiya [Foreign trade of Ukraine: XXI of century]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 600 [in Ukrainian].

4. Leshchuk, I., & Rovenchak, I. (2018). Geografiya zovnishnioekonomichnykh zvyazkiv Ukrainy ta krayinamy Yevropeyskoho Soyuzu [Geography of external economic connections of Ukraine and by the countries of European Union]. *Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatyuka. Seriya: geografiya*, 1, 45-51 [in Ukrainian].
5. Pobochenko, L., & Lyubartseva, K. (2013). Analiz torhovelno-ekonomichnoi spivpratsi Ukrainy z krayinamy Yevropeyskoho Soyuzu [An analysis of trade and economic collaboration of Ukraine is with the countries of European Union]. *Naukovyy visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU. Seriya: ekonomika, pravo, politolohiya, turyzm*, 1 (1), 37-45 [in Ukrainian].
6. Topchiyev, O.H. (2005). Suspilno-geografichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky: navch.posib. [Socio-geographical research: methodology, methods, techniques]. Odesa: Astroprint, 632 [in Ukrainian].
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [Government service of statistics of Ukraine]. Retrieved from <http://ukrstat.org/uk>
8. Konfederatsiya vilnikh profspilok Ukrainy [Confederation of free trade unions of Ukraine]. Retrieved from <http://kvpu.org.ua>
9. Metal Ukrainy ta svitu [Metal of Ukraine and the world]. Retrieved from <http://ukrmet.dp.ua>
10. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy [Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. Derzhavna pidtrymka ukrainskoho eksportu. Retrieved from <http://ukrexport.gov.ua>
11. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen pry Prezidentovi Ukrainy [National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine]. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua>

Надійшла до редколегії 01.11.2020 р.

About the authors:

Zoya Boyko – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance, Vernadsky Street 2/4, Dnipro, 49000, Ukraine, zdor_zv@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0535-3641>

Nataliya Horozhankina – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance, Vernadsky Street 2/4, Dnipro, 49000, Ukraine, nataliagorozhankina@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2773-8630>

Vitaly Bezugly – PhD (Pedagogy), Associate Professor of the Department of Geography, Oles Honchar Dnipro National University, Prospect Gagarina 72, Dnipro, 49000, Ukraine, vetalbezugly@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>

Об авторах:

Зоя Бойко – кандидат географических наук, доцент кафедры международных экономических отношений, региональных студий и туризма, Университет таможенного дела и финансов, ул. Владимира Вернадского, 2/4, г. Днепр, 49000, Украина, zdor_zv@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0535-3641>

Наталья Горожанкина – кандидат географических наук, доцент кафедры международных экономических отношений, региональных студий и туризма, Университет таможенного дела и финансов, ул. Владимира Вернадского, 2/4, г. Днепр, 49000, Украина, nataliagorozhankina@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2773-8630>

Виталий Безуглый – кандидат педагогических наук, доцент кафедры географии, Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара, просп. Гагарина, 72, г. Днепр, 49000, Украина, vetalbezugly@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>